

ХУДОЖНІЙ ТВІР В ІНТЕГРОВАНИХ ПІДРУЧНИКАХ «РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА» ДЛЯ 10, 11 КЛАСІВ

Снегір'ова Валентина Василівна,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник

Інститут педагогіки НАПН України

г. Київ, Україна

Вступ. Нині в педагогічній науці і практиці активно обговорюється проблема інтегрованого підходу до навчання в школі, який, на думку його прихильників, дає змогу формувати навчальні результати учнів відповідно до вимог нових освітніх стандартів. Сучасна педагогічна наука розглядає *інтеграцію як умову узагальнення знань, підвищення їх комплексності та системності*. Інтеграція є також фактом сучасних педагогічних процесів: широко та ефективно впроваджуються в сферу освіти різні її форми (інтегровані уроки, інтегровані навчальні курси, інтегровані модулі тощо). Актуальність предметної інтеграції, її методологічні основи, структура та шляхи реалізації репрезентовані у дослідженнях А. Данилюка, С. Гончаренка, М. Іванчук, І. Козловської, Г. Лещенко, В. Моштука, Ю. Мальованого, Є. Романенко, О. Сергєєва, Т. Усатенко, Є. Яворського, І. Стиркіна, Я. Собко, Д. Коломійця, О. Ляшенка та інш. Ці роботи стали важливим науковим підґрунтям для розв'язання проблеми створення та впровадження інтегрованих курсів в практику української школи, зокрема мовно-літературних.

Взявши до уваги наукові і практичні напрацювання з цієї проблеми та виходячи із типового навчального плану з навантаженням 1 год. на тиждень, співробітники Інституту педагогіки НАПН України створили інтегрований курс «Російська мова та література» для 10-11 класів ліцею [1, 2], який пройшов локальну апробацію в ЗНЗ України з навчанням російською мовою.

Мета роботи: продемонструвати практико-орієнтовану спрямованість нового мовно-літературного курсу у вивченні художніх творів, опрацювання

художнього тексту, за якого його реципієнт виступає одночасно і в ролі його співтворця, і в ролі фахівця з його інтерпретації. Лише так, за нашим переконанням, можна вчити школярів самостійного кваліфікованого читання художніх творів.

Матеріали та методи. Укладачі курсу «Російська мова та література» для 10-11 класів ліцею розробили та реалізували в підручниках такі принципи мовно-літературної інтеграції, як комунікативне спрямування, текстоцентризм та філологічний аналіз тексту, а також зберегли принцип мовно-літературної диференціації. Так, літературну лінію в підручниках для 10 - 11 класів представлено рубрикою «Сторінками літературних творів» (О. Пушкін. «Моцарт і Сальєрі», М. Гоголь. «Портрет», Ф. Достоевський. «Підліток», А. Чехов. «Агрус», поезія Срібного століття, М. Булгаков «Майстер і Маргарита» та інш.) і сконцентровано навколо тем: родина, рідний дім, юність, кохання, дружба, професія, цінності тощо.

Головне завдання автора підручника полягає в оптимізації навчального середовища, центром якого є діяльність школяра. Мета вчителя-словесника – забезпечити позитивну динаміку зростання учня як читача, його творчої самореалізації у формуванні предметних і ключових компетентностей. Усе це можливо, якщо розробити дієву систему завдань до художнього тексту, яка допомогла б школяреві опанувати елементи аналізу та інтерпретації літературного твору, засвоїти алгоритми дослідницької і творчої діяльності, норми комунікації, осмислити й гармонізувати свої навчальні дії, вчитися здійснювати самоаналіз і корекцію їх.

Важливо також постійно посилювати мотиваційний потенціал у процесі навчання, підтримувати в учнях інтерес до твору, який, у свою чергу, активізує їхню самостійну пізнавальну діяльність (Ю. Бабанський, Л. Божович, І. Я. Лернер, О. Беляєв). Усвідомленню процесу та результату виконання завдань сприяє поєднання колективних та індивідуальних форм роботи, наприклад, обговорення завдання спільно всією групою учнів, організація дискусії під час роботи в малих групах або в процесі парної роботи. Ці наукові висновки

враховано в процесі розроблення системи завдань до художніх творів у підручниках з інтегрованого курсу «Російська мова та література» для 10 та 11 класів.

На матеріалі невеличкого оповідання В. Набокова «Слово» продемонструємо роботу над його текстом у підручнику для 11 класу з використанням стратегії читання «автор підручника як читач» [3]. Саме кваліфікований читач, яким, на нашу думку, й має бути автор підручника, здатний гнучко, оперативно реагувати на різні ситуації в процесі читання художнього твору й ефективно використовувати їх для досягнення потрібних цілей. Запитання і завдання до тексту враховують його жанрово-родову специфіку, емоційність особистісного сприйняття його учнями та спрямовані на розуміння закладених в ньому ціннісних смислів:

1. Прочитайте рассказ В. Набокова. Какие картины и образы в нем характерны для поэзии Серебряного века?
2. Перечитайте описание рая в рассказе (первый абзац); сравните его с картиной Л. Бакста «Элизиум». Какое из этих изображений вам кажется более ярким и почему?
3. *Работа в группах.* Представление о вечной жизни интересовало людей во все времена. Описание потустороннего мира (рая в частности) – очень характерно для поэтов и писателей рубежа 19-20 веков. Какое впечатление произвели на лирического героя Набокова картины рая, увиденные им во сне (отметьте наиболее яркие его высказывания об этом)? Но что мешало ему насладиться «ощущением божественной разноцветности»? Почему герой чувствует себя во всем этом великолепии «нищим, стоящим на краю дороги»?
4. Отметьте кульминацию рассказа. Каким словом обозначена она в тексте? Поразмышляйте, почему облик ангела, который «обернулся», напомнил герою черты всех любимых им лиц?

5. *Обсуждаем проблемный вопрос.* О чем говорит герой, стараясь передать ангелу свою скорбь? Согласны ли вы с тем, что он рассказал о «вещах маленьких», не высказав самого главного?
6. Порассуждайте, почему лирический герой, проснувшись, не смог вспомнить заветное слово? Как это связано с особенностью финала в модернистском произведении?
7. Подумайте, какое слово мог произнести ангел? Аргументируйте свое предположение.

Наведена система запитань і завдань повністю вичерпує зміст твору. Пережитий таким чином «внутрішній світ» оповідання сприймається як світ дійсний, допомагає зарядитися емоційною енергією; сприйняття художньої форми твору забезпечує розуміння його змісту. Синтез емоційного та інтелектуального сприйняття мобілізує всі внутрішні ресурси учнів, піднімає їх свідомість на духовний рівень. Роль вчителя при цьому полягає в тому, щоб контролювати процес інтерпретації учнями художнього тексту, оцінювати результати навчання.

Результати та обговорення. У ході педагогічного експерименту, який проводився локально, в школах та класах з російською мовою навчання, перевірено ефективність пропонованої методики і відзначено зростання контрольних показників, таких як: визначати проблеми, поставлені автором – на 5,4%; аналізувати підтекст – на 9,6%; оцінювати роль сюжетно-композиційних елементів твору – на 7,8%; складати психологічну характеристику героїв з урахуванням художніх деталей (портретних, мовленнєвих тощо) – на 5,2%; вести діалог у процесі аналізу твору – на 8,3%; успішно працювати в групах, парах – на 11,6 %; створювати власні усні та письмові висловлювання (повідомлення, виступи, резюме, есе, пости) – на 10,2%. Учителі, що працювали за розробленими підручниками, відзначили їх актуальність, відповідність запитам часу та освітнім викликам, сучасність змісту та дидактичного апарату.

Висновки. У шкільні підручники потрібно залучати художні твори, показові з точки зору їх художньої структури і, звичайно ж, доступні розумінню

учнів. Пізнавальна робота учнів у процесі вивчення художнього твору повинна бути практичною, позбавленою риторики, оперувати науковими поняттями. Автор підручника має пам'ятати, що школярі отримують не професійне, а початкове, базове уявлення про літературу. Навіть в профільній школі основна увага має бути спрямована на розвиток діяльнісних навичок, на творчу залученість, а не на розширення категоріального апарату. Автор підручника має стати посередником між текстом і учнями, беручи на себе свою частку відповідальності за їх навчання. Його роль полягає у створенні коректної системи навчальних завдань, яка б спрямовувала процес читання, аналізу та інтерпретації учнями художніх текстів, оцінки результатів навчання.

Література:

1. Фідкевич О. Л., Снегір'ова В.В., Курач Л. І. *Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас: підручник.* К.: КОНВІ ПРІНТ, 2019. 152 с.
2. Фідкевич О. Л., Снегір'ова В.В., Курач Л. І. *Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас: підручник.* К.: КОНВІ ПРІНТ, 2019. 160 с.
3. Снегір'ова В.В., Фідкевич О. Л. Розвиток читацької та літературної компетентностей у контексті інтегрованого курсу «Російська мова і література» 10-11 класи: Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 12 вересня 2019 р. УОВЦ «Оріон», м. Київ, Україна, стор. 102-105.